

ВПЛИВ ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ НА РОЗВИТОК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

У статті проводиться дослідження впливу транскордонного співробітництва на розвиток міждержавної інтеграції Європейського Союзу (ЄС). Існування відмінних політичних, культурних і географічних чинників ускладнюють інтеграційні процеси. Проте в другій половині ХХ ст. інтеграційні процеси ЄС інтенсифікуються. Створення єврорегіонів сприяє поглибленню міждержавної інтеграції та є одним із засобів реалізації нової регіональної політики ЄС.

Ключові слова: Європа, Європейський Союз, Єврорегіон, інтеграція, транскордонна співпраця, економіка.

В статье проводится исследование влияния трансграничного сотрудничества на развитие междугосударственной интеграции Европейского Союза (ЕС). Существование отличных политических, культурных и географических факторов усложняют интеграционные процессы. Однако во второй половине XX века интеграционные процессы ЕС интенсифицируются. Создание еврорегионов способствует углублению межгосударственной интеграции и является одним из средств реализации новой региональной политики ЕС.

Ключевые слова: Европа, Европейский Союз, Еврорегион, интеграция, трансграничное сотрудничество, экономика.

This article is about history of development of the Euroregions of European Union (EU). The greatest level of development of economic integration is in Western Europe. Transborder collaboration is one of facilities of realization of new regional politics of EU and processes of integration. The only custom and tariff adjusting was created by favourable terms for dynamic development of transfrontal collaboration. Economic, political, cultural and geographical circumstances are very various at different countries.

The Euroregions are the important factor of development of European integration. The author of the article investigates the positive effect of transborder collaboration for the depressed frontier regions. Dynamic development of transborder collaboration in Central and East Europe took place during 1989-1990. European experience of transborder collaboration is very important for the Ukrainian economy.

Key words: Europe, European Union, Euroregion, integration, transborder collaboration, economy.

Постановка проблеми. Важливою рисою сучасного розвитку світової економіки є зростання взаємозалежності економік різних країн, розвиток інтеграційних процесів на макро-, мезо- та мікрорівнях, інтенсивний перехід цивілізованих держав від замкнутих національних господарств до економіки відкритого типу. Найвищого рівня розвитку економічної інтеграції досягнуто у Західній Європі. Європейські інтеграційні процеси після Другої Світової війни, обумовлені закономірностями економічного розвитку, були ініційовані політичними рішеннями, прийнятими на рівні керівництва ведучих держав європейського континенту. Важливу роль у процесі розвитку інтеграційних процесів зіграв «план Маршала», в межах якого Західна Європа одержала значну матеріальну допомогу. Крім того, в результаті краху колоніальних імперій колишні метрополії були

вимушені переглянути зовнішньоекономічну стратегію і піти на поглиблення зв'язків із сусідами.

Прикладом ефективної міждержавної інтеграції і плідної співпраці на сьогодні є Європейський Союз (ЄС), до складу якого на даний час входить 27 європейських держав із високим рівнем економічного розвитку. На сьогодні Європейський Союз – це найбільше інтеграційне об'єднання з населенням понад 500 млн чол. [1, с. 5].

Постановка завдання. Протягом останніх років міжнародна інтеграція перетворилася в одну з найбільш суттєвих закономірностей розвитку сучасного світового господарства. За сучасних умов жодну державу не можна виключити з процесу всезагального світового економічного розвитку. Проте недостатньо увагу приділено транскордонній формі співпраці як чиннику прискорення європейської економічної

інтеграції [2; 3; 4]. Саме тому необхідно дослідити особливості транскордонного співробітництва і його вплив на посилення європейської інтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток західноєвропейської інтеграції з кінця 50-х років до теперішнього часу відбувався нерівномірно з відносними протиріччями. Проте цілі і завдання, що були поставлені при утворенні Європейського економічного співтовариства протягом всього часу існування, реалізовувалися досить послідовно і успішно [5].

У 70-ті і на початку 80-х років розрив у рівнях розвитку між країнами ЄС збільшився. Зі вступом до ЄЕС Греції у 1981 р. ця тенденція проявилася ще різкіше, оскільки її економіка знаходилася на значно нижчому рівні порівняно з іншими учасниками ЄЕС. Для прикладу, різниця між найменш розвинутою і найбільш процвітаючою областю за рівнем зайнятості та розвитку виробництва оцінювалася в 1986 р. від 1 до 1,3 в Греції, від 1 до 1,7 в Іспанії, від 1 до 1,8 у Франції, від 1 до 1,9 в Німеччині, від 1 до 2,1 у Великобританії, від 1 майже до 5 на рівні ЄС. В 1979 р. вступила в силу Європейська валютна система, основним завданням якої була стабілізація курсу валют [6].

Друга половина 80-х – початок 90-х рр. характеризується подальшим розширенням складу Європейського економічного співтовариства. У 1986 році приєднання Іспанії і Португалії призвело до загострення міждержавних диспропорцій, що вже раніше існували. На момент вступу в ЄЕС дохід на душу населення в Португалії складав приблизно половину середнього по ЄЕС, в Іспанії – близько 3/4. В нових країнах-учасниках приблизно один з п'яти працював у сільському господарстві, у той час як в ЄЕС – один з тринадцяти. Поряд з цим саме цей період характеризується новими імпульсами у розвитку західноєвропейської інтеграції, пов'язаними перед усім з ухваленням Єдиного європейського акту (ЄЄА).

Транскордонне співробітництво є одним із засобів реалізації нової регіональної політики ЄС та процесів інтеграції. Єдине митне та тарифне регулювання та наявність розвинутої спільної інфраструктури ЄС створили сприятливі умови для динамічного розвитку транскордонного співробітництва. Окрім того, завдяки транскордонному співробітництву, можливими стають вирішення питань диспропорційного розвитку регіонів та питання налагодження прямих міжрегіональних зв'язків між різними етнічними групами на континенті, що сприяє уникненню міжетнічних конфліктів.

Започаткування розвитку транскордонного співробітництва відбувалося у найбільш розвинутих шести країнах-засновниках ЄС: в долині Рейну, у Бельгії, Нідерландах та Люксембурзі, на німецько-нідерландському та французько-німецькому кордонах. У 50-ті роки ХХ століття післявоєнні європейські країни задекларували можливість попередження військових конфліктів, розпочали активні дії щодо міждержавного співробітництва на рівні регіонів. Ці тенденції ввійшли і в практику роботи місцевих і локальних владних органів, започаткувавши широке співробітництво в прикордонних територіях.

Перші євро регіони були створені на німецько-нідерландському кордоні (EUROREGIO був заснований

у 1958 році), але лише в кінці 80-х років та у 90-х роках формування цих структур набуло широкого поширення в багатьох інших прикордонних регіонах, особливо на внутрішніх кордонах ЄС між Німеччиною та Францією, Люксембургом, Бельгією, Австрією [7].

На основі проведених наукових досліджень українських вчених [8; 9; 10] щодо формування і становлення вже створених функціонуючих євро регіонів їх поділено на три категорії:

1. Охоплюють прикордонні території держав ЄС, для яких є притаманними спільні економічні та адміністративні проблеми. Наприклад, межуючі території Ірландії та Північної Ірландії, Іспанії та Португалії. Характерною рисою цих територій є низька частка ВВП на душу населення в порівнянні з іншими регіонами ЄС, високий рівень безробіття.

2. Включають території держав ЄС, особливістю яких є переважання аграрного виробництва. Класичним взірцем цієї категорії Євро регіонів є французько-іспанське прикордоння.

3. Євро регіони, утворені на території країн, які не входять до ЄС, специфіка яких полягає в неординарних суспільних змінах, що відбуваються у всіх сферах політико-економічного життя.

В історичному розрізі увага до проблем транскордонного співробітництва посилилася в період 70-80-х років, коли в країнах Бенілюксу було сформовано Євро регіон навколо кордону Бельгії та Нідерландів. Приклад утворення субрегіональних об'єднань унаслідували урядові структури альпійських територій, зокрема, Швейцарії, Австрії, Словенії, Хорватії та Угорщини.

Особливо активну міжнародну співпрацю прикордонних територій через створення євро регіонів розгорнуто в Німеччині. Такі утворення діють вздовж кордонів країни з наступними державами: Данією, Нідерландами, Бельгією, Францією, Швейцарією, Австрією, Чехією і Польщею.

Найбільш відомі Євро регіони, що утворені на прикордонних територіях Німеччини та прилеглих територіях сусідніх країн – це Арж-Альп, Верхній Рейн-Бодензее, Емс-Доларт, Маас-Рейн, Паміна, Рейн-Вааль, Рейн-Маас-Північ, Сар-Лор-Люкс, Тронау та ін.

Позитивний досвід транскордонного співробітництва накопичено у Євро регіоні Маас-Рейн, який було утворено в 1976 році. В 1991 році Євро регіон Маас-Рейн отримав статус Спілка Міжнародного Транскордонного Співробітництва (СМТС). На території сформованого Євро регіону проживають 3,7 млн осіб, які розмовляють німецькою, французькою та голландською мовами.

Регіон Маас-Рейн має певні переваги, оскільки функціонує в рамках ЄС, а тому постійно отримує регіонально орієнтовану фінансову допомогу. Даний Євро регіон є типовим прикладом розвитку транскордонного співробітництва у рамках ЄС. Проекти Євро регіону Маас-Рейн отримували фінансову підтримку від Європейської комісії. У рамках програми ІНТЕРРЕГ 1 у 1991 році уряди трьох країн підготували спільну програму з бюджетом у 44 млн єкю, з них 50 % надав Європейський Фонд Регіонального Розвитку та 50 % – національний та регіональний уряди країн-учасниць. Всього у рамках названої програми було затверджено

для фінансування 125 проєктів у рамках наступних основних напрямків. Упродовж 1994-1999 рр. частка програми INTERREG 2 у фінансуванні спільних програм за оцінками різних авторів становила 35,7 млн єкю [11] (40 млн єкю [12]).

Базуючись на досвіді прикордонних територій ЄС, можна стверджувати, що найбільший ефект досягається там, де співробітництво найкраще розвинуте на локальному і регіональному рівні і де керівництво таким процесом делеговане цим територіям. Дані об'єднання виступають каталізатором подальшої співпраці між країнами в цілому. Регіональне спрямування розвитку економіки країн стає одним із пріоритетних.

Динамічний розвиток транскордонного співробітництва у Центральній та Східній Європі відбувався протягом 1989-1990 років. До початку 90-х років євро регіони були створені на зовнішніх кордонах ЄС між Німеччиною і Польщею/Чеською Республікою. У середині та наприкінці 90-х років спостерігається стрімкий ріст структур типу євро регіонів вздовж зовнішніх кордонів ЄС, а також вздовж кордонів країн Східної та Центральної Європи і Нових Незалежних Держав.

Починаючи з 1990-1991 рр євро регіони стали дієвими каналами включення нових демократій у загальноєвропейські інтеграційні процеси. У створення Євро регіонів включилися посткомуністичні східно-європейські держави. Особливо інтенсивно розпочалося формування Євро регіонів у західному прикордонні, на той час – Чехословаччини, Польщі та Федеративної Республіки Німеччини. Тут були створені перші транскордонні об'єднання, учасниками яких стали прикордонні області держав не членів ЄС. У ході переговорів представників місцевих органів влади прикордонних областей ЧСФР, ПР та ФРН, що проходили під егідою Комісії по прикордонних областях ЄС в кінці травня 1991 року в м. Цвіккау (ФРН), ухвалено рішення про створення Євро регіону Дрейландерек (Три землі).

На початку 90-х років ХХ століття спостерігається зростання зацікавлення транскордонним співробітництвом і в Польщі. На прикордоннях Польщі було утворено 8 Євро регіонів, в тому числі 4 з них – на західному кордоні, 3 – на південному, 1 – на східному.

Ініціатива утворення першого в Середній і Східній Європі регіону транскордонного співробітництва виникла в 1990 р. між гмінами і повітами Богатині (Польща), Ліберца (Чехія) і Житава (Німеччина).

Важливим напрямком транскордонного співтовариства між Німеччиною і Польщею є співпраця в розміщенні промислового виробництва. Мета такої співпраці – уникнути високої локалізації інвестиційної діяльності. Координація програми розміщення промисловості дозволяє краще використати географічне положення, стимулювати розміщення підприємств у відповідності до її природно-географічних і суспільно-географічних умов.

Австрія разом з Швецією та Фінляндією з 1 січня 1995 року стали членами ЄС. Розширення між-регіонального та транскордонного співробітництва, особливо у східному напрямі, в цей період було для Австрії не менш важливим елементом, ніж європейська інтеграція. А тому створення євро регіонів

стало закономірним явищем, хоч і не набуло такого поширення, як у ФРН. Зокрема, з метою розвитку туристичної та виробничої сфер створено євро регіон Мюльбфуртель (Верхня Австрія) – Чеські Будейовиці, Чеський Крумілов, Прахатице (Південна Чехія).

Нижня Австрія стала учасником євро регіону Вайнфуртель – Південна Богемія – Західна Словаччина (Загорія), створеного 1997 року. Завдання цього євро регіону: поглиблення тристоронніх контактів між недержавними та державними інституціями, розбудова тристороннього біосферного заповідника, розвиток транскордонних національних парків, ревіталізація та сталий розвиток транскордонних лісів, екологічні дослідження та природоохоронні заходи, охорона пам'яток старовини тощо. В рамках цього євро регіону в 1998 р. було створено спеціальну установу «EUROREGIO Service» – для інформації, консультацій та супроводу ТКС проєктів, а також фонд підтримки малих проєктів. Протяжність кордонів Австрії із країнами Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) (Чехією, Словаччиною, Угорщиною та Словенією) становить близько 1300 км. Майже всі території в цьому регіоні належали до категорії депресивних (45 % проблемних регіонів країни) [13].

Проведемо дослідження наслідків, які отримали прикордонні регіони в результаті транскордонної співпраці в регіональному розрізі.

Для північних прикордонних із Чехією регіонів Австрії (федеральних земель Верхня та Нижня Австрія) територіальні передумови транскордонного співробітництва менш сприятливі, оскільки більша частина цих регіонів відноситься до числа депресивних, а тому й позитивні наслідки менш помітні. Проте із розширенням ЄС значення Відня та Лінца зростатиме. Посилиться також економічна активність на осі Варшава-Брно-Відень.

Південні австрійські прикордонні території – це периферійні райони Штирії та туристичні регіони Каринтії. В зв'язку з економічним зростанням, у Штирії покращилась ситуація на ринку робочої сили; ситуація на ринку робочої сили тут розвивалася динамічніше, ніж в середньому по країні. В 1999 р. Каринтія з 9,9 % безробітних була на 2 місці в країні, а Штирія – на 4-му (7,1 %). На противагу східним та південно-східним областям Австрії, Каринтія з ВВП, нижчим середньонаціонального, та високим рівнем безробіття не зуміла підняти свою економіку після відкриття кордонів.

За період 2000-2006 рр. у рамках програми INTERREG III Австрію профінансовано з фондів ЄС в сумі 183 млн євро. Всього в рамках INTERREG III, LEADER+, URBAN, EGUAL Австрія отримала близько 358 млн євро.

Важливою передумовою успішного транскордонного співробітництва є фінансова підтримка ТКС в рамках європейських програм, зокрема PHARE та SARARD. Так, щорічні обсяги фінансування на підготовку до вступу в ЄС для країн ЦСЄ становили:

- у рамках національних програм PHARE: Чехія – 79 млн євро, Угорщина – 96 млн.євро, Словаччина – 49 млн євро, Словенія – 25 млн євро;
- в рамках програми SARARD: Чехія – 22,1 млн євро, Угорщина – 38,1 млн євро, Словаччина – 18,3 млн євро, Словенія – 6,3 млн євро [14].

Визначальним фактором для реалізації транс-кордонних ініціатив були і є спеціальні програми регіональної підтримки з фондів ЄС, що свідчить про зацікавленість ЄС у розвитку транскордонного співробітництва з прилеглими територіями країн ЦСЄ.

Висновки

Незважаючи на суттєві відмінності в умовах функціонування транскордонних регіонів у країнах Західної Європи та соціально-економічному середовищі східноєвропейських країн, можна зробити декілька узагальнюючих висновків.

1. Транскордонне співробітництво є одним із пріоритетних напрямів розвитку європейської інтеграції, оскільки сприяє зменшенню рівня безробіття прикордонних регіонів, збільшенню експортно-імпорتنих операцій та прискоренню міждержавної економічної інтеграції. У транспортній інфраструктурі прикордонні і транскордонні регіони, які функціонуватимуть як мости на внутрішніх та зовнішніх кордонах ЄС, стануть ще одним кроком до «Європи без кордонів».

2. Транскордонне співробітництво може бути ефективним лише у випадку, коли буде сформовано соціально-економічне середовище для активного

включення в цей процес ринкових структур. Ефективність співробітництва в рамках євро регіону забезпечується, при умові послідовної реалізації принципу інтеграції держав, через інтеграцію регіонів, а не навпаки. Таким чином, необхідно створити середовище, в якому пріоритет повинен надаватися реалізації регіональних інтересів. При цьому інтереси держави будуть реалізовуватися не прямо, а опосередковано, через реалізацію інтересів прикордонних регіонів.

3. Транскордонне регіональне співробітництво успішно розвивається у випадку, коли адміністративна територія є реальним суб'єктом зовнішньоекономічних відносин. Концепція розвитку транскордонної регіональної кооперації як складових інтеграційних процесів на макрорівні, передбачає перерозподіл влади між центром і адміністративними територіями, що дасть можливість більш оперативно реагувати на потреби ринку, в тому числі в рамках відповідного транскордонного об'єднання. Оскільки транскордонне співробітництво сприяє загальнодержавній інтеграції, – можна стверджувати, що нижчі форми міжнародної економічної інтеграції прискорюють розвиток вищих форм.

ЛІТЕРАТУРА

1. ЄС та місцеве самоврядування: досвід вишеградських міст та українська перспектива: Науково-методичний посібник / За заг. ред. О. І. Соскіна. – К.: Вид-во «Інститут суспільної трансформації» 2008. – 56 с.
2. Безуглий В. В. Історичні аспекти розвитку європейської інтеграції / В. В. Безуглий // Європейська та євроатлантична інтеграція і транскордонне співробітництво: Тези доп. 5 Міжнар. наук.-практ. конф. студ., асп. І молодих науковців, Луцьк, 15-16 трав. 2008р.: В 2-х т. / За ред. В. Й. Лажніка і С. В. Федонюка. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. націон. ун-ту. ім. Лесі Українки, 2008. – Т. 1. – 344с.
3. Грущинська Н. М. Теоретичні основи європейської економічної інтеграції України: [монографія] / Н. М. Грущинська. – К.: Видавець Корбуш, 2008. – 232 с.
4. Федан Р. Регіональні фактори активізації транскордонної співпраці Польщі та України: [монографія] / Р. Федан. – Львів: ІРДНАУ України, 2003. – 336 с.
5. Авдокушин Е. Международные экономические отношения: [учебное пособие] / Е. Авдокушин. – 5-е изд. перераб. и доп. – М.: Информационно-внедренческий центр «Маркетинг». 2000. – 320 с.
6. Герчикова И. Международные экономические организации: регулирование мирохозяйственных связей и предпринимательской деятельности: [учеб. пособие] / И. Герчикова. – М.: Издательство АО «Консалтбанк», 2001. – 624 с.
7. Розвиток транскордонного співробітництва [практичний посібник]. – Видання Асоціації Європейських Прикордонних регіонів. – Листопад 2011 р. – 32 с.
8. Гудак В. Прикордонне співробітництво у Центральній Європі. Сучасний стан та суперечності // Будівництво нової Європи: прикордонне співробітництво у Центральній Європі. – Ужгород: Закарпаття, 1997. – С. 10–21.
9. Євро регіони в Польщі // Євро регіонпрес. – Люблін. – 1997. – № 1. – С. 4.
10. Ілько І. Карпатський Євро регіон як модель регіонального співробітництва у Центральній і Східній Європі / І. Ілько, М. Палінчак, М. Лендсл. – Ужгород, 2005. – С. 6.
11. Кіш Є. Форми, моделі та механізми діяльності APP держав Центральної Європи / Є. Кіш // Інститут Схід-Захід. Механізм розробки та реалізації стратегій регіонального та місцевого розвитку. Роль APP. Славутич, 2003 р.
12. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Ринкова інфраструктура і зовнішньоекономічна діяльність регіонів (Щорічник наукових праць). Випуск V / НАН України. Інститут регіональних досліджень. – Львів, 2005. – С. 127.
13. Демченко В. Транскордонне співробітництво Австрії та країн Центрально-Східної Європи у 90-ті роки // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Транскордонне співробітництво, ринкова інфраструктура та фінансово-інвестиційна діяльність (Збірник наукових праць). Випуск 6 (XXXVII) НАН України. Інститут регіональних досліджень. Редкол.: відповідальний редактор академік НАН України М. І. Долішній. – Львів, 2002. – С. 114–127.
14. Europäische Union – Generaldirektion Regionalpolitik: Im Dienst der Region. – Brüssel, 2001.

Рецензенти: Багмет М. О., д.і.н., професор;
Палагнюк Ю. В., к.політ.н., доцент.

© Урбан О. А., 2013

Дата надходження статті до редколегії 29.04.2013 р.

УРБАН Оксана Анатоліївна – доцент кафедри економічної теорії та міжнародної економіки Луцького національного технічного університету.

Коло наукових інтересів: світова та європейська інтеграція, транскордонне співробітництво.